**UCHWAŁA NR LXVIII/406/2023**
**RADY GMINY KRZYMÓW**

z dnia 29 marca 2023 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krzymów na lata 2023-2026**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 40) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840) Rada Gminy Krzymów uchwala, co następuje.

**§ 1.** Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krzymów na lata 2023-2026", zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

**§ 2.** Wykonanie niniejszej Uchwały powierza się Wójtowi Gminy Krzymów.

**§ 3.** Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
Gminy

**Leszek Staszak**

# PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

# GMINY KRZYMÓW

# NA LATA 2023 - 2026

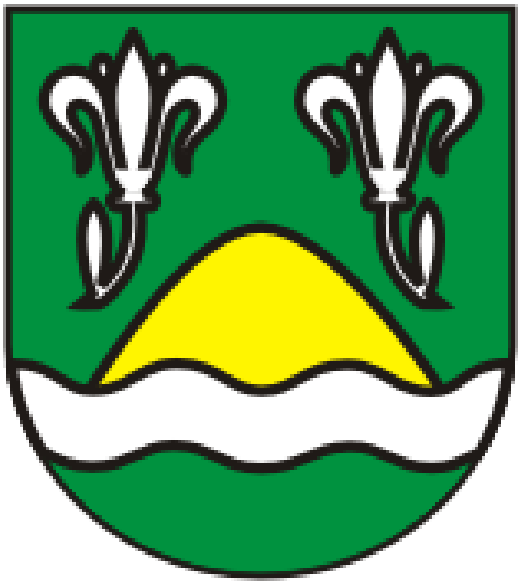

**KRZYMÓW 2023**

SPIS TREŚCI …….str.

Wstęp…….……. 4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy…….5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami …….....8
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami…….…….....9
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce ……..10
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego……19
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami……..…….....19
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030…….19
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)……21
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami……21
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa…….....23
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego ……..……..23
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego ……24
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego…….27
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy …….....28
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków…….……28
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.……..29
6.3. Zabytki ruchome wpisane…….33
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)……33
6.5. Zabytki archeologiczne…….....33
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków……...34
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej…….36
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją

i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne……36
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych……39
7. Dziedzictwo niematerialne……41
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego……44
8.1. Uwarunkowania wynikające ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy* ……44
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy……46
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej……47
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy……48
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie……53
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami…..55
11.1. Gminna ewidencja zabytków……55
11.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych……56
11.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków……57
11.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego……58
11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami……59
11.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp. ……59
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami……64
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami……65
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami ……66

**Wstęp**

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są

bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Krzymów związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

## 1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Krzymów położona jest w środkowej części Polski, we wschodniej części województwa wielkopolskiego, w odległości ok. 110 km od jego stolicy, Poznania. Posiada status gminy wiejskiej i stanowi jedną z czternastu gmin powiatu konińskiego, zajmując 5,9% jego powierzchni w środkowo-wschodniej części. Siedzibą władz samorządowych jest wieś Krzymów, o średniowiecznej metryce, położona w odległości ok. 13 km na wschód od Konina, w dolinie rzeki Warty. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do ówczesnego województwa konińskiego.

Gmina sąsiaduje z sześcioma jednostkami samorządowymi, należącymi administracyjnie do trzech powiatów:

- od strony północnej z gminą Kramsk, powiat koniński,
- od zachodu z gminą Stare Miasto i miastem Konin, powiat koniński,
- od południa z gminą Tuliszków, powiat turecki,
- od południowego wschodu z gminą Władysławów, powiat turecki,
- od wschodu z gminą Kościelec, powiat kolski.

Powierzchnia gminy wynosi 92,5 km². Użytki rolne zajmują 67% powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast ok. 26% ogólnej powierzchni gminy stanowią tereny leśne. Znacząca część powierzchni

gminy objęta jest ochroną przyrodniczą; część południową zajmuje *Złotogórski Obszar Chronionego Krajobrazu* oraz *rezerwat przyrodniczy „Złota Góra”* z najwyższym wzniesieniem (191 m n.p.m.) powiatu konińskiego, natomiast północna część gminy leżąca w dolinie Warty należy do obszaru specjalnej ochrony ptaków *„Dolina Środkowej Warty”* w sieci NATURA 2000.

Gminę zamieszkuje 8071 osób (dane Gminy z 1.01.2022 r.), stanowiąc 6,4 % populacji powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 87 os./km². Największym ośrodkiem osadnictwa jest miejscowość Brzeźno, zamieszkiwana przez 2328 mieszkańców, natomiast w Krzymowie mieszka 557 mieszkańców. Strukturę osadniczą tworzy 21 sołectw: Adamów, Borowo, Brzezińskie Holendry, Brzeźno, Drążno, Drążeń, Genowefa, Głodno, Ignacew, Kałek, Krzymów, Nowe Paprockie Holendry, Paprotnia, Piersk, Potażniki, Rożek, Smólnik, Stare Paprockie Holendry, Szczepidło, Teresina, Zalesie.

Sieć osadniczą łączą drogi gminne długości 94 km i 5 odcinków dróg powiatowych. Przez południowe tereny przebiega odcinek autostrady A-2, będącej częścią międzynarodowego korytarza transportowego E-30 Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa. Gminę równoleżnikowo przecina 15. km odcinek DK nr 92 relacji Poznań – Warszawa. Na terenie gminy zlokalizowane są dwie przeprawy promowe: w miejscowości Ladorudz prom gminny - przeprawa pomiędzy gminą Krzymów, a miastem Konin oraz w miejscowości Piersk/Biechowy - prom powiatowy - przeprawa między gminą Krzymów, a gminą Kramsk.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski prof. Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w makroregionie Nizina Południowowielkopolska, na pograniczu mezoregionów: Kotliny Kolskiej i Doliny Konińskiej oraz częściowo od południa na Wysoczyźnie Tureckiej. Ukształtowanie powierzchni gminy jest mocno zróżnicowane, wykształcone w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Deniwelacje pomiędzy głównymi jednostkami morfologicznymi sięgają 105 m - różnica wysokości pomiędzy najniżej położonym punktem gminy w dolinie Warty na północy gminy - 82 m n.p.m., a najwyższym na południu - Złotą Górą - 191 m n.p.m. Południowe tereny gminy charakteryzują się bardzo urozmaiconą rzeźbą wysokich wzgórz morenowych ze znacznymi spadkami, często przekraczającymi 15%. Szczególnie charakterystyczne są stoki północne Pagórków Złotogórskich, osiągające w spadku ponad 30%. W obrębie Pagórków skoncentrowane są duże, atrakcyjne kompleksy leśne, odznaczające się sporym zróżnicowaniem

typów siedliskowych i starym drzewostanem. W północnej części gminy wyróżnia się dolina meandrującej rzeki Warty, przepływającej ze wschodu na zachód dnem Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, z występującymi tutaj wzniesieniami wydmowymi, które porastają głównie lasy sosnowe i zadrzewienia olchowe. Lewobrzeżnym dopływem Warty jest rzeka Topiec, płynąca przez wschodnią część gminy.

Na terenie gminy występują zasoby pospolitych surowców mineralnych - piaski i żwiry, eksploatowane przez lokalne żwirownie.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Dzieje samego Krzymowa są mało znane. Wiadomo, iż był wsią parafialną, wspominaną w XIII wieku, zaś parafia istniała przed XV w. Do najstarszych miejscowości należy również Brzeźno, znane w XII w. z eksploatacji piaskowca, wykorzystywanego do wznoszenia sakralnych budowli romańskich w regionie i poza nim.

Na przestrzeni wieków tereny obecnej gminy zmieniały przynależność administracyjną. W 2 poł. XIII w. leżały w granicach kasztelanii lądzkiej, wchodzącej w skład dzielnicy Bolesława Pobożnego (Wielkopolska). W XIV w. za panowania króla Kazimierza Wielkiego, po reformie administracji państwowej, należały do powiatu konińskiego w województwie kaliskim. Po II rozbiorze Polski w 1793 r. wspomniane tereny dostały się pod panowanie pruskie, w granicach Prus Południowych. Po zwycięstwie Napoleona nad Prusami w 1807 r. ówczesny powiat koniński wraz z terenem obecnej gminy znalazł się w Księstwie Warszawskim, a po Kongresie Wiedeńskim ziemie te znajdowały się pod zaborem rosyjskim i administracyjnie należały m.in. do guberni kaliskiej Królestwa Polskiego. W czasie I wojny światowej były pod okupacją cesarskich Niemiec, a podczas II wojny wcielono je do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej w 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno - gospodarczych w realiach 2 poł. XX i początku XXI w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Na terenie gminy spotkać można zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, którego przykłady widoczne są m.in. w miejscowościach: Borowo, Brzezińskie Holendry, Drążeń, Drążno-Holendry, Helenów Drugi, Piersk, Roztoka, Stare Drążno. Występują również przykłady unikalnego obecnie ludowego budownictwa glinianego, stanowiącego część

lokalnego dziedzictwa technologicznego i architektonicznego. Przykłady pochodzących z końca XIX i początku XX w. budowli glinianych widoczne są w miejscowościach: Adamów, Brzezińskie Holendry, Depaula, Izabelin, Smólnik, Szwajcaria.

W krajobrazie kulturowym gminy występują małe obiekty kultowe typu kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, m.in. w miejscowościach: Brzeźno, Krzymów, Borowo, Teresina.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze: przykościelny i czynny parafialny w Krzymowie, nieczynne ewangelickie w miejscowościach: Piersk, Borowo, Brzezińskie Holendry, Stare Paprockie Holendry, Genowefa, Drążeń, które są świadectwem wielokulturowości tych ziem. W latach 2017 – 2019 w ramach projektu „Olędrzy wokół Konina" cmentarze zostały uporządkowane i oznaczone tablicami informacyjnymi z historią osadnictwa społeczności ewangelickiej.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, gwara, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

## 2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Krzymów na lata 2023-2026* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

**3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022, poz. 559 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),

b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),

c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),

d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),

e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że

jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),

f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),

g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)

h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

**4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce**

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)*

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

*Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840)*

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają

przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie,

udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla

historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji

o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;

2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;

4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;

5) prowadzenie badań archeologicznych;

6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

*Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 ze zmianami)*

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

*Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r., poz. 1973 ze zmianami)*

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

*Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r., poz. 916 ze zmianami)*

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

*Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r., poz. 503 ze zmianami)*

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania

ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),

b) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a nadto określa się obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 pkt 4),

c) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia studium instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu studium, a po sporządzeniu projektu studium uzyskuje opinię m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 11pkt 2 i pkt 5 lit. c),

d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

*Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r., poz. 1899 ze zmianami)*

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa

nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

*Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2021 r., poz. 2351 ze zmianami)*

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robot budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do

rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,

- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

*Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 1452 ze zmianami)*

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1497 ze zmianami).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca

1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

## 5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

### 5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

#### 5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

*Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030* przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich" zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,

2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami"*. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,

- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;

2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki

i administracji.

### 5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

### 5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

*Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie

końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,

2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań,

upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

## 5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

### 5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową

i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju."

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu" kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

### 5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa", pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe" przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej" określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji". Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmacniania tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmacnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze

Szlakiem Piastowskim,

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy,
- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi,
- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,
- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem
- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,
- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo,

- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem,
- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych,
- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,

b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
c) poprawę estetyki miast i wsi,
d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi,
e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.
2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

### 5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

*Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024* przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:
Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego
Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.
Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego
Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.
Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa
Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub

społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

## 6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

### 6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

**BRZEŹNO**

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., pocz. XIX w., XIX/XX w.,

*Rejestr zabytków nr 355/97 z dnia 10.08.1984 r.*

b. oficyna, mur., 1907 r.,

*Rejestr zabytków nr 356/98 z dnia 10.08.1984 r.*

c. sztuczna grota, mur., 1887 r.,

*Rejestr zabytków nr 355/97 z dnia 10.08.1984 r.*

d. park krajobrazowy, poł. XIX w.,

*Rejestr zabytków nr 355/97 z dnia 10.08.1984 r.*

e. stodoła, mur., k. XIX w.,

*Rejestr zabytków nr 357/99 z dnia 10.08.1984 r.*

f. spichlerz, mur., k. XIX w.

*Rejestr zabytków nr 357/99 z dnia 10.08.1984 r.*

**GENOWEFA**

KARCZMA, mur., poł. XIX w.

*Rejestr zabytków nr 239/1700 z dnia 08.04.1975 r.*

**KRZYMÓW**

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI przy kościele par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, ok. poł. XVIII w.

*Rejestr zabytków nr 507/248 z dnia 09.05.1994 r.*

**PIERSK**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

*Rejestr zabytków nr 486/227 z dnia 20.04.1993 r.*

**STARE PAPROCKIE HOLENDRY**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w.

*Rejestr zabytków nr 487/228 z dnia 20.04.1993 r.*

**6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków**

**ADAMÓW**

DOM NR 12, glin., 1910 r.

DOM NR 14, glin., 1895 r.

DOM NR 19, glin., 1905.

**BOROWO**

KAPLICZKA, mur., 1956 r.

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

DOM NR 15, drew., 1870.

DOM NR 19, drew., 1885.

DOM NR 39, mur., 1925 r.

**BRZEZIŃSKIE HOLENDRY**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, XVIII/XIX w.

ZAGRODA NR 22:

a. dom, drew., poł. XIX w.,

b. stodoła, mur., 1915 r.

DOM NR 2, glin., 1830-1840 r.

DOM NR 4, mur., 1924 r.

DOM NR 13, drew., 1905 r.

STODOŁA W ZAGRODZIE NR 12, mur., 1915 r.

**BRZEŹNO**

KAPLICZKA, mur., 1946 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., pocz. XIX w., XIX/XX w.,

b. oficyna, mur., 1907 r.,

c. sztuczna grota, mur., 1887 r.,

d. park krajobrazowy, poł. XIX w.,

e. stodoła, mur., k. XIX w.,

f. spichlerz, mur., k. XIX w.

*ul. Konińska*

DOM NR 2,mur., pocz. XX w.

**DEPAULA**

DOM NR 1, drew., 1830 r.

DOM NR 2, glin., 1870 r.

**DRĄŻEŃ**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1 poł. XIX w.

SCHRON BOJOWY, żelbet., 1939 r.

ZAGRODA NR 3:

a. dom, drew., 1860 r.,

b. stodoła, drew., 1927 r.

DOM NR 6, drew., 1798 r..

DOM NR 9, mur., 1926 r.

DOM NR 17, drew., 1890 r.

**DRĄŻNO - HOLENDRY**

ZAGRODA NR 5:

a. dom, drew., 1879 r.,

b. obora, drew., 1879 r.,

c. stodoła, drew., 1880 r.

DOM NR 3, drew., 1 poł. XIX w.

DOM NR 6, drew., 1 poł. XIX w.

**GENOWEFA**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

SCHRON BOJOWY, żelbet. 1939 r.

KARCZMA, mur., poł. XIX w.

DOM NR 11, drew., 1896 r.

**GENOWEFA (BORKI)**

ZAGRODA NR 37:

a. dom, drew.- glin., 1894 r.,

b. budynek gospodarczy, mur.-glin., 1906 r.

**GŁODNO**

DOM NR 23, drew., 1927 r.

**GOZDEK**

DOM NR 15, drew., 1890 r.

**HELENÓW DRUGI**

ZAGRODA NR 3:

a. dom, drew., 1894 -1896 r.,

b. stodoła, drew., 1890 r.,

c. obora, mur., 1910 r.,

d. chlew, drew., 1895 r.

STODOŁA W ZAGRODZIE NR 1, drew., 1871 r.

**HELENÓW PIERWSZY**

DOM NR 2, mur., 1930 r.

**IZABELIN**

DOM NR 10, glin., 1886 r.

**KAŁEK - KOLONIA**

DOM NR 17, drew., 1937 r.

**KRZYMÓW**

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP.:

a. kościół, mur., 1903-1907 r.,

b. cmentarz przykościelny, ok. poł. XVIII w.,

c. brama z ogrodzeniem, mur.-żel. 1 poł. XX w.,

d. plebania, mur., 1 poł. XX w,

e. budynek gospodarczy, mur., 1 poł. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1956 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, pocz. XX w.

*ul. Główna*

DOM NR 15, mur., 1932 r.

DOM NR 31, drew., 1908 r.

DOM NR 33, mur., 1929 r.

DOM NR 44, mur., 1926 r.

DOM NR 56, mur., 1922 r.

*ul. Konińska*

DOM NR 1/3, mur., 1931 r.

**NOWY KRZYMÓW**

DOM NR 6, drew., 1911 r.

**NOWE DRĄŻNO**

DOM NR 5, mur.,1910 r.

**NOWE PAPROCKIE HOLENDRY**

ZAGRODA NR 6:

a. dom, mur., 1935 r.

b. stodoła, mur., 1937 r.

c. obora, mur., 1937 r.

DOM NR 5, drew., 1905 r.

**PAPROTNIA**

ZAGRODA MŁYNARZA, ul. Wrzosowa nr 55:

a. dom, mur., 1930 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., 1930 r.

*ul. Kupiecka*

DOM NR 14, glin., 1910 r.

*ul. Zielona*

DOM NR 20, drew., 1924 r.

*ul. Złota*

DOM NR 4, drew., 1905 r.

**PIERSK**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

ZAGRODA NR 18:

a. dom, drew., 1946 r.,

b. stodoła, drew., 1929 r.

DOM NR 4, drew., 1880 r.

DOM NR 6, drew., 1882 r.

DOM NR 7, drew., k. XIX w.

DOM NR 12, drew., 1910 r.

DOM NR 13, mur., 1929 r.

DOM NR 14, drew., 1890 r.

**ROZTOKA**

ZAGRODA NR 1:

a. dom, drew., 1880 r.,

b. stodoła, drew., 1935 r.

DOM NR 3, mur., 1935 r.

**ROŻEK KRZYMOWSKI**

DOM NR 4, drew., 1890 r.

**SMÓLNIK**

DOM NR 15, glin., pocz. XX w.

DOM NR 16, glin.- drew., 1870 r.

**STARE DRĄŻNO**

DOM NR 3, mur., 1920 r.

DOM NR 5, drew., 1880 r.

DOM NR 6, drew., 1890 r.

**STARE PAPROCKIE HOLENDRY**

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w.

**SZWAJCARIA**

DOM NR 2, glin., 1905 r.

**TERESINA**

KAPLICZKA, mur., 1919 r.

KAPLICZKA, mur., l. 20/30 XX w.

DOM NR 2, mur., mur.- glin., 1920 r.

DOM NR 4, drew., 1850 r.

DOM NR 6, mur., 1920 r.

### 6.3. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Krzymów nie ma zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego poczęcia NMP w Krzymowie w większości współczesne; ołtarz główny z 1949 r., ołtarze boczne z 1950 r., polichromia z 1955 r. Na uwagę zasługuje neogotycki prospekt organowy z 1928 r.

### 6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Krzymów nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych.

### 6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień

kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

### 6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Krzymów znajduje się jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków pod nr 20/Wlkp/C decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 20.08.2008 r. Jest to osada otwarta kultury mogiłowej w miejscowości Szczepidło (st. nr 17, ob. AZP 57-41/11).

Stanowisko w Szczepidle położone jest na terenie terasy nadzalewowej Warty, w odległości około 1,8 km na południowy wschód od koryta rzeki, 300 m na wschód od szosy Brzeźno – Szczepidło, na terenie rozległej formy zwydmionej, rozciągającej się na osi wschód-zachód na przestrzeni ok. 2 km, natomiast na osi północ-południe ok. 1 km. Osada rozciąga się na przestrzeni ponad 1 ha, co stawia ją w rzędzie największych stanowisk z środkowej epoki brązu na Niżu Polskim.

Stanowisko w Szczepidle, znane z badań powierzchniowych (1949 - A. Studziński; 1983 – M. Ciesielski, K. Gorczyca, K. Olińska), było od połowy lat 90. XX w. systematycznie badane przez ekipę archeologów z Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pod kierunkiem dr Przemysława Makarowicza. W trakcie kilku sezonów badawczych odsłonięto relikty pięciu etapów zasiedlenia stanowiska, na które składają się:

1. Osadnictwo mezolityczne, poświadczone przez nieliczne źródła krzemienne;
2. Osadnictwo ludności kultury pucharów lejkowatych (fragmenty naczyń, materiał krzemienny);
3. Osadnictwo ludności kultury trzcinieckiej, na występowanie którego wskazują niektóre obiekty oraz zabytki ruchome (fragmenty naczyń, materiał krzemienny);
4. Osadnictwo ludności kultury mogiłowej. Jest to najbogatsza w zabytki faza zasiedlenia stanowiska. W trakcie badań odkryto ceramikę, narzędzia krzemienne (m. in. grociki do strzał) i kamienne (m. in. rozcieracze, płyty szlifierskie), materiał kostny, ślady obróbki brązu w postaci żużla i złomu brązowego oraz gotowych wyrobów (m. in. szpila, fragmenty bransolety, grociki do strzał, fragment grotu). Zadokumentowano również źródła nieruchome: obiekty dawnych urządzeń osadowych – jam gospodarczych, piwniczek, jam śmietniskowych, palenisk, pozostałości gospodarczych i mieszkalnych, a także warsztat metalurgiczny;
5. Osadnictwo średniowieczne (XIV-XV w.), reprezentowane przez nieliczne źródła ruchome (ceramikę naczyniową).

Do najbardziej spektakularnych odkryć na stanowisku nr 11 w Szczepidle należy udokumentowanie obiektu będącego reliktem zabudowania mieszkalno-gospodarczego. Przypisano mu funkcję warsztatu metalurgicznego. Zarejestrowano w nim dużą ilość różnego rodzaju zabytków ruchomych: przepaloną i rozdrobnioną ceramikę naczyniową, wytwory krzemienne i kamienne (gładziki, płyty szlifierskie, toporek), polepę, żużel brązowy, fragmenty wytworów brązowych („złomu") oraz 2 brązowe grociki do strzał. Jest to pierwsze tego rodzaju znalezisko w nieobronnej osadzie kultury mogiłowej w Europie Środkowej.

Zarejestrowane w Szczepidle pozostałości otwartej osady kultury mogiłowej są znaleziskiem unikatowym w skali europejskiej. W literaturze przedmiotu, dotychczas brak jest udokumentowanych trwałych przejawów działalności społeczno-gospodarczej omawianej kultury. Do rzadkości należy również niegrobowa ceramika ugrupowania mogiłowego odnotowana w tak

znacznej ilości w Szczepidle.

W związku z powyższym można uznać rejon środkowej Warty, a szczególnie stanowisko w Szczepidle, za znaczny i obecnie jedyny znany w kategorii osad nieobronnych ośrodek metalurgiczny we wzmiankowanej strefie, produkujący różne wyroby zapewne na potrzeby ponadlokalne.

### 6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Krzymów nie występują stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.

### 6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Krzymów został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 90. XX wieku. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2) badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Krzymów z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

| ***stanowiska o własnej formie krajobrazowej*** | **cmentarzyska** | ***kamieniołomy*** | ***osady*** | ***ślady osadnicze*** | ***obozowiska*** | ***ogółem*** |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 0 | 2 | 1 | 103 | 90 | 2 | 198 |

* dane przytoczone za „Raportem o stanie zabytków w gminie Krzymów” z 2004 r. oraz danymi z archiwum WUOZ-Delegatura w Koninie z 2022 r.

Według podziału B. Krygowskiego większa, południowa część gminy Krzymów położona jest na Wysoczyźnie Tureckiej z bardzo urozmaiconą rzeźbą

Wzgórz Złotogórskich, a jej północna część w obszarze Doliny Kolskiej w obrębie Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, z monotonnymi płaskimi dolinami rzek: Warty i Topca. W obszar gminy leżący w obrębie Wysoczyzny Tureckiej wchodzą subregiony: Pagórki Złotogórskie i Równina Lisiecka.

Pagórki Złotogórskie zajmują większą część obszaru gminy. Są to moreny czołowe zlodowacenia środkowopolskiego, które uległy silnym procesom denudacji peryglacjalnej. Tutaj znajduje się najwyższe wzniesienie - Złota Góra - 191 m n.p.m., a deniwelacje terenu dochodzą do 100 m. W kierunku wschodnim, teren gwałtownie opada przechodząc w tzw. Obciążenie Topca. Rejon ten zbudowany jest głównie z piasków i żwirów z głazami, wśród których często spotyka się margle kredowe. Na powierzchni terenu miejscami zalegają rezydualne czapy gliniaste. Równina Lisiecka - obejmuje południowy fragment gminy. Powierzchnia jej jest dość zróżnicowana i zalega na wysokości 100 -115 m n.p.m. Budują ją głównie piaski, miejscami ze żwirem.

Na terenie Pradoliny Warszawsko - Berlińska występują natomiast terasy zbudowane z piasków i żwirów wodnolodowcowych, a w jej dolinie mady i piaski rzeczne oraz torfy. Często spotykane są również wzniesienia wydmowe.

Sieć wodna gminy należy do zlewni Warty. Zachodni skrawek gminy leży w zlewni rzeki Powy. Rejon Wzgórz Złotogórskich jest pozbawiony jakichkolwiek cieków wodnych i powierzchniowych zbiorników.

Osadnictwo w pradziejach grupowało się głównie na piaszczystych, wydmowych wzniesieniach i ich stokach położonych w Pradolinie Warty wśród starorzeczy. Teren ten wyraźnie przyciągał osadników. Niewielka ilość stanowisk występuje na wysoczyźnie. Przyczyną tego były najprawdopodobniej, występujące tutaj, gleby piaszczyste o dużej kamienistości – mało atrakcyjne dla dawnej agrotechniki oraz duże deniwelacje brzegu pradoliny.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Krzymów pochodzą ze starszej i środkowej epoki kamienia (paleolit i mezolit), w postaci pojedynczych znalezisk narzędzi krzemiennych (przede wszystkim w okolicach Szczepidła).

W następnej epoce – neolicie (młodsza epoka kamienia) następują rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Osadnictwo grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczne jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych i kultury ceramiki sznurowej. Ludność tych kultur zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Ich pozostałości zarejestrowano między innymi w okolicach miejscowości: Brzeźno, Brzezińskie Holendry, Kałek, Potażniki, Rożek, Szczepidło. Natomiast osadnictwo ludności kultury ceramiki sznurowej grupuje się zwłaszcza w okolicach miejscowości Szczepidło.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Na terenie dzisiejszej gminy Krzymów na uwagę zasługują stanowiska wczesnobrązowe występujące w dużym skupisku (szczególnie w okolicach miejscowości Szczepidło, gdzie mamy do czynienia ze wspomnianą wyżej osadą otwartą kultury mogiłowej) będące dość rzadkim zjawiskiem w Wielkopolsce.

W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej z późnej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza zarejestrowano w okolicach takich miejscowości jak: Brzezińskie Holendry, Brzeźno, Potażniki, Rożek, Szczepidło.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską (pozostałości osadnictwa ludności kultury pomorskiej zidentyfikowano w okolicach Szczepidła)

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze współczesnej gminy Krzymów notujemy stanowiska

identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej w okolicach miejscowości: Brzezińskie Holendry, Brzeźno, Kałek, Potażniki, Rożek, Smólnik, Szczepidło (tutaj zlokalizowano również cmentarzysko).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i zalążki przyszłych miast. Ciekawym stanowiskiem są pozostałości kamieniołomu z Brzeźna, którego początki sięgać mają wczesnego średniowiecza. Zagadnienie lokalizacji i funkcjonowania średniowiecznego kamieniołomu w Brzeźnie jest jednak kwestią sporną. Istniejąca (obecnie zarośnięta) odkrywka została zidentyfikowana przez J. Skoczylasa jako ta, która dostarczała surowca dla budowli wczesnośredniowiecznej Wielkopolski (wydobywany tutaj piaskowiec miał służyć jako budulec do wznoszenia obiektów sakralnych m.in. w Gnieźnie, Trzemesznie, Starym Mieście, Koninie czy Kościelcu). Jednak penetracja prowadzona w trakcie Archeologicznego Zdjęcia Polski nie ujawniła wyraźnych śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego czy późnośredniowiecznego w jej pobliżu, a wiadomo, że kamień pozyskiwany był tutaj aż do początków XX wieku. Zagadnienie to wymaga prowadzenia dalszych badań.

### 6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc: inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg (takie jak: budowa i przebudowa dróg w miejscowościach Brzeźno, Szczepidło, Smólnik, Stare Paprockie Holendry), a także wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych (gmina Krzymów jest od szeregu lat miejscem eksploatacji kruszywa naturalnego). Od 1978 roku na terenie gminy udokumentowano w formie dokumentacji geologicznej lub kart rejestracyjnych 17 złóż kruszywa naturalnego. Eksploatacja złóż skupiła się głównie w rejonie miejscowości: Stare Paprockie Holendry, Gołąbek, Paprotnia. Eksploatowane kruszywo, to głównie kruszywo piaszczyste, miejscami spotyka się przerosty kruszywa grubszego-żwirowego. W naszym rejonie kruszywo naturalne wydobywane jest od szeregu lat i stanowi główną bazę surowcową dla miasta Konina. Poza udokumentowanymi i eksploatowanymi złożami kruszywa, zinwentaryzowano na terenie gminy kilka punktów eksploatacji kruszywa, w których surowiec wydobywany jest okresowo oraz punkty, w których eksploatację zaniechano.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Użytki rolne na terenie gminy Krzymów zajmują 67% powierzchni gminy, natomiast wskaźnik lesistości

kształtuje się na poziomie ok. 26%. Zasadniczy kompleks leśny znajduje się na jej południowym obszarze.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

*W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kierownika Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.*

W przypadku stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru (osada w Szczepidle) zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Kierownikiem Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Ponadto, ze względu na fakt, że Gmina Krzymów jest współwłaścicielem terenu, na którym znajduje się stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (osada w Szczepidle), planuje się stałe monitorowanie stanu zachowania tego obiektu i niezwłoczne przekazywanie Wielkopolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków informacji o wszelkich zagrożeniach bądź niszczeniu zabytku.

## 7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobrą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są działania podejmowane przez Gminny Ośrodek Kultury w Brzeźnie. Przy GOK-u działają zespoły ludowe „Brzeźnianki" i „Krzymowiacy" oraz Orkiestra Dęta, które uświetniają uroczystości gminne i imprezy okolicznościowe. GOK zajmuje się również ich promocją, organizacją wszelkich innych działań propagujących historię i dorobek dziedzictwa kulturowego. Gminna Biblioteka Publiczna w Krzymowie z filiami w Brzeźnie i w Paprotni, zaspakaja potrzeby czytelnicze mieszkańców gminy jak również prowadzi działalność kulturalno-edukacyjną.

Depozytariuszami tradycji są także Koła Gospodyń Wiejskich: 2 koła gospodyń - w Szczepidle i w Rożku, a także 3 nie zarejestrowane koła gospodyń w miejscowościach: Krzymów, Brzeźno i Paprotnia, promujące i propagujące lokalne tradycje, szczególnie rękodzieło miejscowych twórców i kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych w oparciu o regionalne produkty żywnościowe, które oferują podczas lokalnych imprez, również uczestnicząc w różnych konkursach kulinarnych np. „Wielkopolskie Wigilijne Smaki", „Jarmark Produktu Lokalnego" - organizowany od wielu lat przez LGD „Wielkopolska Wschodnia" i innych.

W wielu domach nadal są pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych i wielkanocnych. Praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, wyrabia się domowe nalewki, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą, przekazują legendy, bajki, umiejętności, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby rękodzielnicze.

Do długoletniej tradycji nawiązują też działania Ochotniczych Straży Pożarnych: Krzymów – najstarsza jednostka działa od 1917 r., Brzeźno, Paprotnia, Głodno i Kałek, które oprócz udziału w akcjach gaśniczych i ratujących życie współpracują przy organizacji różnych uroczystości gminnych, kościelnych i spotkań integracyjnych mieszkańców.

Organizowane na terenie gminy różne imprezy okolicznościowe, religijne, obchody świąt państwowych czy dotyczące tradycji rolniczych są nie tylko widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględniać ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań

związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego, poprzez herbową symbolikę, narrację topograficzną oraz wezwaniem dwóch kościołów parafialnych gminy. Przyjęty Uchwałą Nr XXXI/171/09 Rady Gminy Krzymów z dnia 20 października 2009 r., zgodnie z §1.1. Herbem Gminy Krzymów jest: w zielonym polu tarczy herbowej [rolniczy charakter gminy i kolorystyka łąk nadwarciańskich] od podstawy (biała) rzeka i złota (żółta) góra powyżej rzeki, po obu stronach góry dwie srebrne (białe) lilie [symbolizujące Maryję jako patronkę dwóch kościołów - w Krzymowie i Brzeźnie].

## 8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

### 8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium,* dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,

zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Krzymów* uchwalone zostało przez Radę Gminy Uchwałą Nr XXV/139/2001 z dnia 27 września 2001 r.

*Studium* jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdziale II „Diagnoza stanu – uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego", pkt 6 „Analiza w zakresie diagnozy stanu, uwarunkowań przestrzennych oraz wniosków problemowych w zakresie kierunków polityki zagospodarowania przestrzennego", „sfera kulturowa" wymieniono obiekty zabytkowe na terenie gminy.

Poniżej przedstawiono wnioski konserwatorskie:

1. Wszelkie zmiany w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, takie jak:

- w odniesieniu do zabudowy – rozbiórki, remonty, przebudowy, rozbudowy, budowy,
- w odniesieniu do zieleni – wycinki, nasadzenia, prace porządkowe i pielęgnacyjne,
- podziały geodezyjne,
- prace ziemne,
- zmiany sposobu użytkowania,
- zmiany zagospodarowania,

wymagają uzgodnienia Kierownika Delegatury Służby Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zespołu pałacowo-parkowego obowiązuje:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),

- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

3. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązuje zachowanie:
- historycznej parcelacji,
- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

4. Na obszarze strefy „OW" obserwacji archeologicznej:
- działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim. W związku z tym niezbędne jest uzgodnienie Kierownika Delegatury Służby Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, planowanych w tym rejonie prac ziemnych.

### 8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Krzymów nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują częściowe plany zagospodarowania przestrzennego. Jeden zawiera zapisy dot. ochrony

dziedzictwa kulturowego:
Uchwała nr XXIV/140/09 Rady Gminy Krzymów z dnia 5 marca 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Brzeźno gm. Krzymów;
Rozdz. 5 § 12. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Krzymów, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

### 8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Południowa część gminy znajduje się w obrębie *Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* ustanowionego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego na terenie województwa konińskiego i zasad korzystania z tych obszarów. Obszar Złotogórski zajmuje powierzchnię 310 km$^2$. Ochroną prawną objęto rzeźbę terenu części Wysoczyzny Tureckiej, subregionu Pagórków Złotogórskich. Na Obszar Złotogórski składają się trzy wzniesienia mające tę

samą genezę i jednakowy charakter rzeźby o nazwach miejscowych: Góry Szadowskie, Karpaty i Złote Góry. Są to formy szczelinowe powstałe w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Zbudowane z łatwo przepuszczalnych osadów piaszczysto żwirowych, przy głębokim lustrze wód gruntowych narażonych na erozję. Dlatego też lasy porastające pagórki zabezpieczają zbocza przed osuwaniem. W wyższych partiach lasu przeważa stary drzewostan z przewagą dębu, w niższych sosna z domieszką dębu, jarzębiny, grabu oraz leszczyny.

Na terenie *Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu*, Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 14 czerwca 1996 r. utworzono rezerwat przyrody *Złota Góra*, obszar lasu o powierzchni 123,87 ha. Celem ochrony jest zachowanie, w stanie nie zmienionym, ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych, najwyższego wzniesienia dawnego województwa konińskiego (Złota Góra 191 m n.p.m.), porośniętego lasem mieszanym oraz kwaśną dąbrową na granicy jej zasięgu.

Północne tereny gminy to *obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – DOLINA ŚRODKOWEJ WARTY* – kod obszaru: PL B300002 ustanowiony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. Obszar Doliny Środkowej Warty stanowi obszar ekologiczny węzłowy o znaczeniu międzynarodowym. Głównym walorem doliny jest występowanie unikalnej roślinności, torfowisk niskich, śródlądowych słonych łąk i ostoi ptactwa.

Na terenie gminy Krzymów indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są pojedyncze obiekty przyrody ożywionej i nieożywionej; sosna pospolita w Adamowie, platan klonolistny i dąb szypułkowy w Brzeźnie, lipa drobnolistna i głaz narzutowy w Teresinie.

## 9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy

BRZEŹNO – zespół pałacowo-folwarczny

Na pocz. XIX w. właścicielami dóbr brzezińskich, które często zmieniały właścicieli, byli Leon i Rafał Brzechtowie, którzy pobudowali na terenie parku pałac. W 1834 r. posiadłość sprzedali Piotrowi i Mariannie Trzebuchowskim, a w 1844 r. majątek nabył Stanisław Mrowiński. W 1852 r. jako właściciel wspominany jest hr. Mikołaj Gurowski. W 1856 r. Brzeźno nabył Antoni Morzycki, który w majątku pobudował budynki gospodarcze, a w 1887 r. w parku

pałacowym wzniósł grotę z ciosów piaskowca brzezińskiego, na przełomie XIX i XX wieku rozbudował pałac. Budynek został wtedy wydłużony w kierunku północnym oraz rozszerzony o nowe skrzydła w kierunku wschodnim. Od strony południowej dostawiono niską przybudówkę, na której znajdował się taras. Od wschodu, w środkowej osi pierwotnego budynku dobudowano ośmioboczną wieżę. W 1907 r. córka Morzyckiego, Kazimiera Sokołowska sprzedała majątek Bolesławowi Lisowskiemu, który wybudował poza wschodnią granicą parku budynek mieszkalny dla zarządcy oraz wprowadził nowe nasadzenia jednolitych gatunkowo grup drzew do parku. W 1932 r. właścicielem został syn Bolesława - Józef Lissowski, który dysponował nim do czasów II wojny światowej. Podczas okupacji niemieckiej majątek przeszedł na własność administracji niemieckiej. Po wojnie majątek upaństwowiono i rozparcelowano. Budynki gospodarcze użytkowała Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska" w Koninie, oficynę zaadaptowano na kaplicę, część pałacu przeznaczono na szkołę.

Pałac usytuowany jest we wschodniej części parku. Budynek dwukondygnacyjny, murowany z cegły, tynkowany, częściowo podpiwniczony, część dobudowana jednokondygnacyjna z nadstawką. Wzniesiony na planie litery L z wieżą na planie ośmiokąta we wschodniej części budynku, wystającą ponad połać dachu. Pierwotny budynek dwutraktowy, przedłużenie w kierunku północnym dwutraktowe, skrzydło wschodnie dwutraktowe w układzie poprzecznym, przybudówka południowa trzytraktowa z użytkowym poddaszem. Dachy na budynku dwuspadowe, połacie wysunięte poza lico muru na krokszty nach, na wieży dach stożkowy niski ośmioboczny. Pokrycie dachu z dachówki karpiówki, na wieży papa. Elewacje zdobione gzymsami, boniowaniem, płycinami, lizenami, otwory okienne w profilowanych obramieniach, w części z uszakami,

Generalny remont zniszczonego obiektu z adaptacją na cele oświatowe, przeprowadzono w latach 1984-1988. W 2009 r. remont wnętrza ze zmianą użytkowania części pomieszczeń, mający na celu poprawę warunków higieniczno-sanitarnych oraz bezpieczeństwa przeciwpożarowego szkoły. W chwili obecnej obiekt wymaga remontu.

Park założony w stylu krajobrazowym w poł. XIX w. Od północy przylega do drogi krajowej nr 92 z Konina do Koła. Od strony południowej podwórze gospodarcze, od zachodu posesja kościelna. Częściowo ogrodzony siatką. Wjazd na teren parku od północy. Park po części zatracił swój układ kompozycyjny i komunikacyjny, częściowo zredukowany powierzchniowo (część

zachodnia). Aleja główna pozostała niezmieniona, zachował się jej końcowy odcinek z kolistym podjazdem przed północną elewacją pałacu. W północnej części parku znajdują się ślady wyrobiska po dawnej kopalni piaskowca oraz sztuczna grota z figurą Matki Boskiej. Od strony południowej z parkiem sąsiaduje podwórze gospodarcze. Z pierwotnego założenia zieleni czytelne pozostają wyraźne grupy drzew, krzewów oraz kilkadziesiąt pojedynczych drzew. Dominujące gatunki drzew: świerki, topole, dęby, robinie akacjowe, sosny, buki, lipy, kasztanowce, jesiony i klony. Z pierwotnego założenia na uwagę zasługują: iglicznia trójcierniowa oraz uznane za pomniki przyrody platan klonolistny i dąb szypułkowy. Stan zdrowotny drzewostanu jest zadowalający. W 2008 r. przeprowadzono kompleksową rewaloryzację założenia parkowego. Usunięto drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu, oczyszczono teren z samosiewów, które pojawiły się w drodze naturalnej sukcesji. W drzewostanie przeprowadzono cięcia sanitarne. Odtworzono ścieżki parkowe, odnowiono grotę z piaskowca. Obiekt wyposażono w elementy małej architektury. Na terenie parku w otoczeniu pałacu zlokalizowano infrastrukturę rekreacyjno-sportową z placem zabaw i boiskami. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

Sztuczna grota usytuowana jest w północno – zachodniej części parku przy nieczynnym wyrobisku piaskowca brzezińskiego, zwrócona wejściem na wschód, na polanę parkową. Teren wokół groty porośnięty jest drzewami, z przebiegająca obok ścieżką ekologiczną „Brzeźno – Dziedzictwo Pokoleń”. Zbudowana z ciosów piaskowca brzezińskiego. Całość pokryta ziemią, ukształtowaną w niewielki pagórek, porośnięty trawą. Ściany z kamienia brzezińskiego w układzie cyklopowym bez zaprawy. Strop z nieobrobionych bloków kamiennych. Otwór wejściowy prostokątny, wykonany z kamieni luźno ułożonych, nadproże przykryte monolitycznym blokiem kamiennym. Na szczycie, na ścianie tylnej groty postawiona jest na kolumnie figura Matki Boskiej. Na podstawie kolumny napis: „Na pamiątkę dnia 27- go Lipca 1887 r.” Obiekt został poddany gruntownej renowacji w 2008 r.

Zespół pałacowy jest własnością Gminy Krzymów.

Oficyna usytuowana poza wschodnią granicą zespołu pałacowo-parkowego, na wysokości pałacu, po wschodniej stronie drogi z Brzeźna do wsi Potażniki. Budynek wzniesiony w 1907 r. jako mieszkalny, od 1989 r. pełnił funkcję kaplicy. Murowany, na planie prostokąta, otynkowany, parterowy z nieużytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym eternitem. Elewacje dzielone pilastrami, w zachodniej wysokie blendy

zwieńczone ostrołukowo. Obecnie budynek jest własnością prywatną, adaptowany na cele mieszkalne.

Budynki gospodarcze wzniesione pod koniec XIX w., zamykają południową pierzeję podwórza gospodarczego, założonego na terenie pagórkowatym. Obecnie zachowały się tylko dwa budynki z pierwotnej zabudowy – spichlerz i stodoła.

Spichlerz murowany z cegły na kamiennej podmurówce, wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta ze skrzydłem południowym w części wschodniej. Część środkowa dwukondygnacyjna, podpiwniczona z użytkowym poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym eternitem. Część zachodnia parterowa, nie podpiwniczona z dachem dwuspadowym pokrytym papą. Część wschodnia parterowa, podpiwniczona, z nieużytkowym poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym dachówką ceramiczną. Elewacje ceglane, w narożach ujęte lizenami, dzielone gzymsami z ząbkowaniem. Otwory prostokątne, w części zamknięte łukiem odcinkowym.

Stodoła usytuowana na wschód od spichlerza. Wzniesiona na fundamencie z kamienia polnego, murowana z cegły z tynkowanymi płycinami. Posadowiona na rzucie wydłużonego prostokąta z dobudówkami od strony północnej i południowej. Budynek nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką ceramiczną, na przybudówkach dachy pulpitowe pokryte eternitem. Pierwotne wnętrze jednoprzestrzenne, obecnie podzielone.

Budynki gospodarcze nieużytkowane, w złym stanie technicznym, są własnością prywatną.

GENOWEFA – karczma

Karczma położona w północno-zachodnim narożu skrzyżowania drogi nr 92 z Konina do Koła oraz przecinającej ją lokalnej drogi w kierunku północ-południe z Krzymowa do Władysławowa. Zbudowana w poł. XIX w., należała wówczas do majątku w Chylinie, którego właścicielem był Ignacy Kożuchowski. Od końca XIX w. do 1939 r. należała do rodziny Pławskich herbu Jastrzębiec. Budynek murowany z cegły, tynkowany, na kamienno-ceglanej podmurówce, we wschodniej części podpiwniczony. Wzniesiony na planie prostokąta, układ pomieszczeń w ogólnym zarysie dwutraktowy. Główne wejście do budynku od strony południowej. W 1974 r. wymieniono pokrycie dachu ze słomy na eternit. Remont obiektu z adaptacją na restaurację przeprowadzono w 1980 r. Obecnie remontu wymaga konstrukcja dachu wraz z wymianą eternitowego pokrycia.

Obiekt jest własnością prywatną.

KRZYMÓW – zespół kościoła par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP

Dokumenty źródłowe dotyczące Krzymowa sięgają XIII w. Krzymów był wsią szlachecka, rozdrobnioną na kilka działów, pozostających w rękach kilku rodzin. Rodzinami posiadającymi prawa do Krzymowa byli: Grudzińscy, Porczyńscy, Gorzeńscy, Taczanowscy, a pod koniec XVIII w. - Byszewscy. Dzieje wsi nie są zbyt dobrze udokumentowane. Istnieje opis Krzymowa z 1720 r., a na podstawie zachowanych wykazów podatkowych można określić tylko wielkość zaludnienia i zabudowy. Dotyczy to również przeszłości parafii, znanej z opisów wizytacji i z księgi uposażeń arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Rocznik Diecezji Włocławskiej (z 1949 r.) podaje czas powstania parafii przed XV w. W 2 poł. XVI wieku miejscowy dziedzic Władysław Grodzki, po przejściu na kalwinizm, świątynię przekazał duchownemu luterańskiemu wyznania kalwińskiego. Parafia Krzymów przestała istnieć na ponad dwieście lat. W 1607 r. wieś nabył Rafał Jarochowski, który usunął luterańskiego duchownego, ale dopiero w 1773 r. dziedzic Ignacy Byszewski doprowadził do ustanowienia w Krzymowie probostwa rzymsko-katolickiego, ufundował też nowy drewniany kościół, który oddano do użytku w 1779 r. Kościół pod wezwaniem św. Marii Magdaleny powstał w miejscu zniszczonej, drewnianej świątyni pod tym samym wezwaniem, której czas powstania nie jest znany. W latach 1903 – 1907 wzniesiono obecnie istniejący kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP. Zbudowany w stylu neogotyckim, jest budowlą murowaną, trójnawową, pierwotnie pokrytą dachówką, zmienioną w l.90. XX w. na pokrycie z blachy miedzianej. Ściany ceglane zdobione arkadkowym fryzem, sterczynami, rozczłonkowane oknami zamkniętymi ostrołukowo, ujęte przyporami. Od południa czterokondygnacyjna wieża nakryta daszkiem ostrosłupowym z kulą i krzyżem w szczycie. Po wojnie kościół był generalnie remontowany w latach 50. i 90. XX w. Po 2000 r. powstała kaplica przedpogrzebowa przy kościele, wstawiono nowe drzwi kute w głównym wejściu do świątyni i zakrystii, wstawiono witraże w prezbiterium, wymieniono wszystkie okna na kościele, wybudowano nową dzwonnicę z czerwonej cegły, ogrodzono cmentarz przykościelny, wyremontowano i odnowiono kutą bramę i ogrodzenie przed kościołem. W 2021 r. oczyszczono ceglane elewacje. Obiekt ujęty w ewidencji zabytków, stanowiący wyróżnik architektoniczny wsi.

Cmentarz przykościelny o powierzchni 0,79 ha, otoczony częściowo ogrodzeniem murowanym, częściowo siatką, od strony południowo-wschodniej zachowany z pocz. XX w. fragment ogrodzenia murowano-żeliwnego z bramą. Teren cmentarza z zachowanymi pozostałościami kilku nagrobków

wolnostojących z XIX i początku XX w., z których najstarszy z 1877 r. Cmentarz utrzymany w dobrym stanie.

PIERSK – cmentarz ewangelicko-augsburski

Cmentarz ewangelicko-augsburski założony w 2 poł. XIX wieku, o powierzchni 0,12 ha, usytuowany na wzgórzu, przy drodze wiejskiej, o nieregularnym rozplanowaniu i przejrzystym we fragmentach układem. Zachowało się kilkadziesiąt nagrobków, z których najstarszy datowany jest na 1890 r. Wejście od strony południowej, gdzie zachowały się murowane słupki bramne. Obiekt utrzymany w dostatecznym stanie. Zieleń uporządkowana została w 2017 r. W 2021 r. Gmina Krzymów wyremontowała bramę. Cmentarz oznakowany.

Własność Gminy Krzymów.

STARE PAPROCKIE HOLENDRY – cmentarz ewangelicko-augsburski

Cmentarz ewangelicko-augsburski założony ok. poł. XIX w. o powierzchni 0,18 ha, położony wśród pól uprawnych, po stronie południowej drogi wiejskiej. Porośnięty młodym drzewostanem oraz krzewami lilaka i śnieguliczki. Wśród drzewostanu wyróżnić można kilka egzemplarzy starych dębów. W części północnej zachowało się kilkanaście nagrobków pochodzących z 1 poł. XX w., najstarszy z 1914 r. Pomimo braku bieżącej pielęgnacji, część nagrobków czytelna, zachowana w stanie dostatecznym.

Cmentarz jest własnością Parafii ewangelicko-augsburskiej w Koninie.

**10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie**

Gmina Krzymów nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punku widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze

wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyzm obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (układy ruralistyczne, zespoły budowlane) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową gospodarczą, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć

należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Niekorzystne jest wprowadzanie nowych elementów, sprzecznych z charakterystycznym układem zabytkowym parku. W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami".

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

## 11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

### 11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Gmina Krzymów wykonała i przyjęła w 2011 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych. Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem do końca 2023 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

### 11.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega

uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych wykonany zostanie do końca 2023 r. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

### 11.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i *„Programu opieki nad zabytkami gminy Krzymów na lata 2023-2026”* oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- organizacja i udział w imprezach – koncertach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,

- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

**11.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego**

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Gminy,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne parku w Brzeźnie, uzupełnianie zieleni parkowej nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych,
- remont pałacu w Brzeźnie; I etap 2023-2024 – remont dachu (więźba, pokrycie) z odtworzeniem kominów, termomodernizacja ścian, modernizacja systemu ciepłej wody i systemu grzewczego, wymiana

oświetlenia wewnętrznego, termomodernizacja stolarki okiennej i drzwiowej, gipsowanie i malowanie wewnątrz budynku; w II etapie 2024 - 2025 planowane jest odnowienie elewacji, wymiana rynien i rur spustowych,

- współpraca z Parafią Ewangelicko-Augsburską i Wielkopolskim Stowarzyszeniem na Rzecz Ratowania Pamięci FRYDHOF przy porządkowaniu nieczynnych cmentarzy ewangelickich.

**11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami**

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

**11.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.**

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji

i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy miłych wspomnień z dzieciństwa, ojczystego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Krzymów, dostępność komunikacyjna, bogactwo flory i fauny, przykłady dawnego budownictwa architektury drewnianej i glinianej, małe obiekty kultu, ślady wielokulturowości, wieże widokowe w Brzeźnie i Paprotni, wielofunkcyjne Centrum Sportów Ekstremalnych w Paprotni, udostępniona aplikacja Skarby Wielkopolski Wschodniej umożliwiająca wirtualny spacer po gminie Krzymów czy questing „Dwa koła, dwie wieże i mnóstwo aktywnej przyjemności", twórczość lokalnych rękodzielników, zagroda Borowo z udostępnionymi eksponatami etnograficznymi, bunkry z czasów II wojny światowej, cykliczne imprezy, w tym o zasięgu ogólnopolskim zawody strzelectwa myśliwskiego, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi. Istniejące w regionie konińskim, a zarazem przecinające tereny gminy Krzymów szlaki turystyczne, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, to unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Warto tutaj wymienić interesujące szlaki turystyczne, wiodące do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach.

- *Nadwarciański Szlak Rowerowy,* niebieski, o łącznej długości 257 km, zaczynający się w Poznaniu, kończący przy zaporze na zbiorniku retencyjnym w Jeziorsku, przebiega przez miejscowości gminy: Zalesie, Brzeźno, Rożek Brzeziński, Borowo, Roztoka, Drążno - Holendry. Prawie na całej długości trasa biegnie nadwarciańskimi wałami i łęgami, które leżą w obszarze NATURA 2000 „Dolina Środkowej Warty" z unikalną florą i fauną;

- *„Pętla Dookoła Konina”,* zielony, szlak rowerowy o długości 70,8 km, trasa obejmuje miejscowości kilku gmin. Na terenie gminy Krzymów zaczyna swój bieg od przeprawy promowej w miejscowości Ladorudz, przez Szczepidło – Brzeźno (zespół pałacowy) – Potażniki – Rezerwat Przyrody Złota Góra – Teresina. Obejmuje w północnej części obszar Natura 2000 (Dolina Środkowej Warty), w części środkowej i południowej Złotogórski Obszar Chronionego Krajobrazu z Rezerwatem Przyrody Złota Góra;
- *Szlak Rowerowy,* czarny, wiedzie przez: Adamów – Smólnik – Wierzchy (gm. Władysławów) – Stawki (gm. Władysławów) – Burbony – Szwajcaria – Izabelin, gdzie łączy się z trasą rowerową czerwoną. Końcowy odcinek prowadzi przez dużą liczbę pagórków i podjazdów, wskazana więc dla rowerów górskich;
- *Szlak Rowerowy*, czerwony, Biechowy (prom gm. Kramsk – Żdżary (gm. Stare Miasto). Na terenie gminy Krzymów trasa przebiega: Krzymów – Paprotnia – Depaula – Ignacew – Teresina;
  - *Szlak Pieszy,* żółty, długości 3,7 km: Brzeźno - Złota Góra, prowadzi przez obszar Pagórków Złotogórskich na najwyższe wzniesienie powiatu konińskiego - Złotą Górę, na której znajduje się wieża widokowa;
  - *Szlak Pieszy*, niebieski, długości 33 km, wiedzie trasą: Stare Miasto – Żychlin – Złota Góra (rezerwat przyrody) – Wyszyna – Turek.
    - *Szlak Kajakowy* rzeką Wartą.

Na terenie gminy wyznaczono też ścieżki ekologiczne:

- *„Brzeźno – Dziedzictwo Pokoleń”;* zaczyna się przed pałacem. Na terenie parku umieszczono na sześciu tablicach, znajdujących się w kolejnych punktach ścieżki, informacje dotyczące przeszłości - o kopalni piaskowca brzezińskiego, wydobywaniu węgla brunatnego i torfu, o rodowodach głazów narzutowych, bogactwach naturalnych, krajobrazach czy pozostałościach epoki lodowcowej.
- „*Ekotrasa na wiosnę - Spacer nad Wartą”* prowadzi głównie przez dolinę Warty. Na trasie umieszczono 10 tablic informacyjnych opisujących zwiedzane obiekty np.: kościół parafialny, cmentarz ewangelicko-augsburski, wały, rzekę – przepompownię, domy z przełomu XIX i XX w., siedlisko bociana białego, starorzecza, siedzibę Koła Łowieckiego Ryś, kapliczkę w Borowie, Kanał Topiec.

- „*Złota Góra”,* ścieżka edukacyjno- przyrodnicza, wyposażona w 13 elementów edukacyjnych pozwalających poznać funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków, ścieżek dydaktycznych czy punktów obserwacji ornitologicznych. Warte rozważenia są plany wytyczenia nowych szlaków np. konnego, rowerowego „Dwie wieże”, a w porozumieniu z sąsiednimi gminami szlaku „Śladami pamięci” – uwzględniający osadnictwo olęderskie czy „Śladami militarnymi”, by wyeksponować fakt usytuowania schronów bojowych z 1939 r., wchodzących w linię obronną tzw. „Przedmoście Koło”. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki - zanikające z naszego pejzażu budownictwo gliniane i drewniane czy mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością kapliczki, figury i krzyże przydrożne wskazane byłoby utworzenie specjalnego szlaku lub ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z dawną zabudową wsi czy różnymi formami architektonicznymi niewielkich budowli kultowych, jakimi są wspomniane kapliczki. Pozwoliłyby one wzbogacić już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów do celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Szczególnych szans dla w/w propozycji należałoby upatrywać we współpracy ze Stowarzyszeniem „*Wielkopolska Wschodnia”*, którego członkiem jest gmina Krzymów. Stowarzyszenie cyt. „działając na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, uwzględnia ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno – kulturowych, promocję ekologii, rozwój turystyki oraz popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych”.

Należy również nadmienić o atrakcyjnej formie zwiedzania, jaką jest questing, którego przykładem jest guest „Dwa koła, dwie wieże i mnóstwo aktywnej przyjemności” opracowany przez Stowarzyszenie „Wielkopolska Wschodnia”. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagającą inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym,

zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. wykorzystując fakt zamieszkania i działalność twórców ludowych czy wyjazd sprzed wieku „za chlebem” do Ameryki dawnych mieszkańców gminy.

Odpowiednio zidentyfikowane stanowiska archeologiczne również mogą zostać wyeksponowane jako część krajobrazu kulturowego. Krajobraz kulturowy jest bowiem wynikiem rozmaitych działań kolejnych pokoleń ludzi zamieszkujących dane miejsce. Ważnym elementem ochrony dziedzictwa archeologicznego jest więc położenie nacisku na jego społeczny odbiór. Dziedzictwo chroni się i konserwuje dla dobra ogółu, a nie tylko dla wąskiej grupy naukowców. Stąd konieczność prezentowania stanowisk archeologicznych czy wyników prowadzonych badań wykopaliskowych szerokiej społeczności. Dziedzictwo archeologiczne i kulturowe zaczęło być postrzegane jako atut i czynnik kreujący regionalną tożsamość mieszkańców. Przejawem tego zjawiska jest powstawanie na terenie kraju licznych rezerwatów i skansenów archeologicznych, budowa replik łodzi oraz setki organizowanych każdego roku imprez z zakresu tzw. "archeologii żywej", w postaci festiwali kultury słowiańskiej, średniowiecznych turniejów rycerskich, warsztatów rzemiosła i archeologii eksperymentalnej, przeglądów muzyki dawnej, teatrów odtwarzających obrzędy, jak i rekonstrukcji historycznych bitew i wydarzeń, organizacji edukacyjnych imprez plenerowych, programów edukacyjnych, a także rekonstrukcji wirtualnych. Wszystkie powyższe działania w sposób istotny promują region, podnoszą jego atrakcyjność turystyczną, wpływają na rozwój kultury i gospodarki. Do potencjalnie atrakcyjnych stanowisk, które mogłyby zostać w ten sposób wyeksponowane można zaliczyć stanowisko w miejscowości Szczepidło – unikatowe w skali europejskiej pozostałości osady kultury mogiłowej.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Rozwój na terenie gminy agroturystyki, dla której wręcz znakomite warunki

posiadają niektóre gospodarstwa, a jej realizacje znajdziemy w Helenowie, Genowefie, Borowie czy Szczepidle, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

## 12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanych zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Krzymów wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:
   - programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
   - dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
   - uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).
2. Instrumenty finansowe:
   - środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
   - dotacje,
   - subwencje,
   - dofinansowania.
3. Instrumenty społeczne:
   - uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
   - edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,

- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Krzymowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

**13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami**

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,

b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,

b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,

- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,

- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,

- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,

- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

## 14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

**1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę

Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: https://www.gov.pl/web/kultura/

**2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego**

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: https: www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny

**3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich

lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: http://www.poznan.wuoz.gov.pl

**4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury**

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: http://www.bip.umww.pl

**5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu**

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

Witryna internetowa: http://www.wfosgw.poznan.pl

**6. Powiatu Konińskiego**

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Konińskiego określone zostały w Uchwale Nr XLI/232/10 Rady Powiatu Konińskiego z dnia 3 sierpnia 2010 r.

Witryna internetowa: https://powiat.konin.pl

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko*, *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego* oraz *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich*.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

**Uzasadnienie**

**do UCHWAŁY**

**NR LXVIII/406/2023**

**RADY GMINY KRZYMÓW**

z dnia 29 marca 2023 roku

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krzymów na lata 2023-2026**

Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840) nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Rada Gminy przyjmuje program na okres 4 lat po uzyskaniu pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Załączony do niniejszej uchwały „Program opieki nad zabytkami dla gminy Krzymów na lata 2023-2026" spełnia wymogi ustawowe i ma na celu przyczynić się do wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy, a także do zahamowania procesów degradacji i doprowadzenia do poprawy stanu zachowania zabytków na terenie gminy, jak również do podejmowania działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

**Przewodniczący Rady Gminy**
**Leszek Staszak**